

i kap. 6, men skal man have konkrete oplysninger om en lokalitet, må man gå til andre kilder. I bilagene orienteres der bl.a. om problemerne ved folketællingen 1970, da denne kun har opgørelse over »erhvervsaktive«, hvor de tidligere tællinger fordelte hele befolkningen på erhvervene.

Bogen vil især være til gavn for de, der har beskæftiget sig med folketællinger og erhvervstællinger, og som følge heraf på forhånd har kendskab til sådanne tællingers begrebsapparat. De afsnit, lokalhistorikeren vil kunne anvende som håndbog, er kap. 4 og 5 og i nogen grad kap. 3. Ønsker man at foretage en klasseundersøgelse, må henvises til kap. 2. Men grundig gennemlæsning af anden litteratur vil nok være nødvendigt forinden, og usikkerheden ved gennemførelse af en klasseundersøgelse er stor. Den mindste enhed en sådan undersøgelse kan gennemføres på, er amtet.

Har man ikke tidligere arbejdet med folketællinger, vil bogen selvfølgelig også kunne være til nogen hjælp som introduktion. Det anbefales i så fald at starte med side 74–120, og dernæst begynde forfra. På denne måde vil man nogenlunde få defineret de nødvendige begreber, der er en forudsætning for at forstå de første sider.

Helle Askgaard

AXEL BOLVIG: BILLEDER – SÅDAN SET. København, Gyldendal 1974. 102 s., ill., kr. 46.

Det tjener Axel Bolvig til megen ære, at han har givet sig i kast med en bog om dette emne, der uomtvistelig i dansk metodisk debat har været noget »alle taler om, men ingen gør noget ved.« Der er således tale om en pionerindsats, og det er desto mere beklageligt, at resultatet ikke er fuldt ud vellykket.

I sit forord skriver Bolvig, at bogen først og fremmest sigter på at afhjælpe det behov, der eksisterer i gymnasiet, HF og på seminariet på at få opstillet nogle retningslinjer for en metodisk og kildekritisk behandling af billeder som historisk kildemateriale. Det anføres således, at bogen »indgår som grundstammen i en serie af kildepublikationer, der lægger hovedvægten på billedstoffet.« Men, stadig med forordets ord: Bogen er også tænkt som en vejledende håndrækning til de mennesker, der gerne vil prøve at opbygge en personlig kritisk holdning til de visuelle påvirkninger, som vi alle ustandselig præsenteres for i TV og aviser, på museer og i kirker.«

Det vil altså sige, at bogen både i snæver og i bredere forstand henvender sig til mennesker, hvis forhåndsviden om historisk metode og teori må antages at være ganske beskednen, eller helt at mangle. Der påhviler derfor forfatteren til en bog som foreliggende et særligt ansvar for at give en klar, letfattelig, præcis og pædagogisk indføring, både i den almindelige historiske metodik som han arbejder ud fra, og i de forskellige specielle metodiske problemstillinger.

ger som arbejdet med de særlige varianter af det historiske kildemateriale, billedstoffet, der her behandles, medfører.

Det er, som om den sidste del af opgaven er lykkedes væsentlig bedre for Bolvig end den første.

Bogens 80 tekstsider er delt op i 18 kapitler, der hver behandler ét meto- disk aspekt, og således, at der gradvist går fra det almene til det mere specielle. Også på grund af det store antal illustrationer (102 stk.) bliver disse afsnit ofte særdeles kortfattede. Dette er i sig selv ikke af det onde, men det medfører unægtelig, at de ovenfor anførte krav om klarhed og præcision yderligere skærpes.

Efter anmelderens mening ligger bogens hovedsvaghed i det forhold, at det kun delvis lykkes Bolvig at leve op til disse krav. For det første synes sproget unødvendig tungt, og sine steder logisk usammenhængende og spækket med fremmedord, der ikke bidrager til at give større klarhed, tværtimod. Når der på s. 50 således tales om et billedes *sekundære* sigte, er der i den givne sammenhæng tale om en brug af ordet »sekundær«, der ikke svarer til den, der normalt er den gængse i historisk-metodisk sammenhæng. Meningen det pågældende sted er for så vidt klar nok, men fremgår ikke umiddelbart af teksten.

Mere alvorligt er det imidlertid, at det synes, som om Bolvig ikke selv ganske har gjort sig sine metodiske grundsynspunkter klare.

Det kommer især frem i de første almene afsnit, »Hvad kan man bruge som historisk kilde«, »Meddelende og ikke-meddelende kilder«, og »Semiotik og historie«. I det første skriver han: »Men da historien ikke som visse andre videnskaber har sit særlige sagområde«, hvorefter han straks i næste afsnit fortsætter: »Hvis man definerer historien som studiet af mennesket i fortidens samfund«. Resten af afsnittet bruges derfor til en introduktion af Erslevs grundopfattelse: at alle historiske kilder, af hvilken art de måtte være, er at opfatte som levninger fra fortiden. Selv om det, når man læser bogen igennem, viser sig, at Bolvig faktisk baserer sin behandling af historiske kilder, og in casu også billeder på dette grundsynspunkt, forlader han i sin almene introduktion emnet. I stedet behandler han i det følgende afsnit sondringen mellem meddelende og ikke-meddelende kilder. Han starter igen med en introduktion, igen baseret på Erslev: »En meddelende kilde »indeholder en eller anden Meddelelse fra Frembringeren, det være sig nu i Ord eller Billede«, (Kr. Erslev), hvad en ikke-meddelende ikke gør«. Logisk er denne definition uangribelig, men derudover er den næppe særlig givende.

I resten af afsnittet fortsætter Bolvig med at prøve på at klargøre skellet mellem meddelende og ikke-meddelende kilder, idet han synes at lægge op til at netop denne sondring er væsentlig når talen er om den type historisk kildemateriale som han omtaler. Ikke desto mindre afsluttes afsnittet med den erkendelse, at forskellen mellem de to kildetyper ligger mere i historikerens brug af kilderne, end i kilderne selv.

Da Bolvig imidlertid, i hvert fald på dette stadium synes at ville bibeholde

skellet mellem meddelende og ikke-meddelende kilder som det bærende element i sin metodiske bygning, tyr han til semiotikken. Ud fra en meget kortfattet introduktion til semiotikkens arbejdsfelt, (begrebet semiotik defineres ikke), når han frem til, at man, hvis man accepterer semiotikkens begrebsapparat, kan bruge alle kilder som meddelende kilder. Denne tilsyneladende modsætning mellem historikerens og semiotikerens begrebsverden må derfor forklares, og Bolvig giver da også selv nøglen: De forskellige krav man stiller til begrebet kommunikation. Derfor gennemgår han i resten af afsnittet historikerens arbejde med sine kilder. Dette sker i et strengt erslevsk regi, og er efter min mening noget af det mest fornuftige, og brugbare, i bogens almene del. Derefter vendes der tilbage til forskellen mellem semiotikeren og historikeren: »Forskellen mellem de to discipliner må som tidligere nævnt ligge i forskellige krav til begrebet kommunikation, idet historikeren opererer med to former for kommunikation: de oplysninger han kan få ved at anvende kildematerialet som levninger, og de oplysninger han kan få ved at anvende materialet som meddelelser. Hermed har man blot ikke fået løst vanskelighederne ved at skelne mellem de meddelende og ikke-meddelende kilder.« Hermed forlades emnet, og så er man jo strengt taget lige langt.

Ikke desto mindre benytter Bolvig begreber som »semiotisk funktion« o.l., som om der var givet en klar definition af semiotikkens begrebsapparat, hvad der ikke er.

Den historisk-metodiske debat her i landet er i disse år inde i en rivende udvikling, hvor velkendte begreber bliver sat under debat. Dette er i sig selv frugtbart, men den første konsekvens heraf er, at man ikke længere, hvis man da nogen sinde har kunnet det, kan undlade med størst mulig præcision at definere indholdet af de begreber man anvender.

Når Bolvig derfor, med hyppige henvisninger til Erslev, H. P. Clausen m.fl. (der citeres i det hele taget hyppigt i bogen), synes at gøre begreber som »meddelelse«, »meddelende«, »ikke-meddelende«, »kommunikation«, »Kognitiv«, »ikke-kognitiv« m.m. til de bærende elementer i sin metodiske introduktion, skylder han derfor læseren en præcis definition på disse begreber. Denne gives imidlertid ikke, og jeg vil derfor hævde, at den tænksomme læser efter de første 20 sider næppe vil være blevet stort klogere, men nok en del mere forvirret.

Og det er synd, for Bolvig er en meget bedre metodiker end disse første 20 sider giver indtryk af. Igennem bogen skinner nemlig en sund metodisk grundholdning, baseret, så vidt det kan skønnes, på Kr. Erslevs metodiske grundsynspunkter, som fremlagt i »Historisk Teknik«.

Det værdifulde hos Erslev ligger efter min mening i påvisningen af, at der ikke så meget er tale om forskellige kildetyper, at man ikke skal bestræbe sig for at opdele og klassificere kilderne, som der er tale om forskelle i den holdning historikeren har til, og den brug han gør af kilderne. Derved bliver tyngdepunktet i den metodiske debat placeret dér hvor det hører hjemme, hos

historikeren, og i hans angrebsvinkel på materialet. At klassificere og opdele kilder kan være nyttigt, men er dog et underordnet aspekt i den historiske undersøgelse.

Og så snart Bolvig forlader de generelle metodiske aspekter, og begynder at tale om billeder, hvad man kan bruge dem til, hvilke faktorer man må være opmærksom på, og tage sig i vare for, hvilke faldgruber der bør undgås o.s.v. er han på langt sikrere grund, og der er her, i bogens sidste del, megen solid og nyttig viden at hente. Det vil derfor være synd, om nogen læser lader sig skræmme væk af den første del af bogen. På den anden side er det også at håbe, at der ved en eventuel genudgivelse vil være mulighed for en grundig gennem- og omarbejdelse, med det formål at bringe større overensstemmelse mellem dens første, almene del, og dens sidste, mere specielle, og langt mere givende del.

Til sidst et par hjertesuk: Bolvig anfører i forordet, at bogen er således disponeret, at den »gennemillustrerede tekst kan læses for sig«, men at der derudover bag i bogen er bragt meget fyldige realkommentarer og vejledende spørgsmål. Den pædagogiske hensigt hermed synes klar: At præsentere billedmaterialet så frigjort for styrende kommentarer som muligt. Alligevel tror jeg, at det, netop pædagogisk set, er uheldigt, at billederne er bragt helt uden supplerende oplysninger. Et middelalderdiplom, uden afsender, modtager og dato har i sig selv en meget begrænset kildeværdi. På samme måde har et billede, det være sig et fotografi, et maleri, et foto af en skulptur, en arkitekts blåtryk o.s.v., uden nogen som helst oplysninger om ophavssituationen, som historisk kilde kun en ringe værdi. Som eksempel kan anføres illustration nr. 22 på s. 26 f. Billedet forestiller, som det umiddelbart bliver præsenteret, en smadret bil, og ikke andet. Det er først efter at have slået op i noterne og konstateret, at der er tale om et billede fra et færdselssammenstød, at man kan begynde at lægge de normative elementer ind i det, som den ledsagende tekst omtaler. Jeg tror det ville have været en fordel, dersom illustrationerne var blevet ledsaget af de nødvendige verificerende oplysninger. Så kunne man med yderligere sindsro have placeret mere fyldige kommentarer, fortolkninger og vejledende spørgsmål i noterne.

Og endelig: Bolvig gør med rette i sit første afsnit opmærksom på, at bogens illustrationer i sig selv er erstatninger for de afbillede motiver.

Alle ved, at sort-hvid reproduktioner er billigere end farve-ditto. Ikke desto mindre ville det have været en fordel, dersom man fra forlagets side havde villet ofre prisen for farvereproduktioner for i hvert fald et udvalg af de givne billeder. Når man tænker på hvor væsentlig en del af helhedsindtrykket farvevalget, og farvebrugen, er i de fleste visuelle gengivelser, ville det i en bog, der har som formål at indføre læserne i den verden som billeder repræsenterer, have været af stor værdi at have haft i hvert fald et indtryk af den farveverden som f. eks. et kalkmaleri repræsenterer. Kan hende, at det er en for kostelig opgave for et enkelt forlag i et enkelt land at binde an med,

men i så fald måtte det være muligt på internationalt (nordisk?) grundlag at løse opgaven, så meget mere som emnet nok kan siges at vedkomme danske læsere, men næppe dem alene.

Ejvind Slottved

DITLEV TAMM. JENS ULF JØRGENSEN: DANSK RETSHISTORIE I HOVEDPUNKTER FRA LANDSKABSLOVENE TIL ØRSTED. *Bd. I Kilder til Dansk Retshistorie (Universitetsforlaget i Kbhv. 1973) 323 s., kr. 86,25. Bd. II Oversigt over retsudviklingen (Akademisk Forlag, Kbhv. 1975) 187 s., kr. 49,75.*

Samlede fremstillinger af den danske retshistorie er ikke hverdagsbegivenheder. De dukker op med menneskealdres mellemrum som sjældne kometer. Siden Kofod Anchers monumentale Lovhistorie fremkom i årene 1769–76, kan værkerne tælles på een hånd: Kolderup Rosenvinges fra 1822 og senere, et værk der har dannet skole, Stemanns lidt undervurderede oversigt fra 1871, Matzens minutiøse forelæsninger, udgivet i halvfemserne og endelig Poul Johs. Jørgensens bundsolide standardværk over retskildernes og forfatningsrettens historie indtil sidste halvdel af det 17. århundrede, et værk som forfatteren udarbejdede og bearbejdede igennem en menneskealders forskning og undervisning, før det endelig blev udgivet i 1940 – med det bekendte resultat at Poul Johs. Jørgensen siden har fremstået som autoritet for historikere af enhver art, og det i reglen med fuld ret, for Poul Johs. Jørgensen har så at sige vendt hver sten på sin vej gennem dansk retshistorie, ikke blot på de i titlen angivne områder, men også på mange andre.

Som fag på den juridiske studieplan er retshistorien i lighed med andre klassiske juridiske fag trængt som følge af nye discipliners opståen og dermed følgende krav om yderligere specialisering. Des større er behovet for en gang under studiet at give et overblik over retssystemet i hele dets bredde som et historisk fænomen, således at nugældende ret sættes i forhold til fortidens ret. Hertil har fagets lærere ca. et semester. Det stiller krav til disse lærere, og det stiller krav til undervisningsmaterialet. De oversigtsværker, som blev nævnt ovenfor går i tid kun til Danske Lov fra 1683, de er mindre egnede på grund af deres omfang, og alderen trykker naturligvis mange steder – Poul Johs. Jørgensen i det store og hele undtaget.

Det er derfor glædeligt, at Ditlev Tamm og Jens Ulf Jørgensen, som begge underviser jurister i dansk retshistorie, vil råde bod på en så udtalt mangel på egnet undervisningsmateriale ved de foreliggende to bind, som fremkommer i serien af »Skrifter udgivet af Retsvidenskabeligt Institut ved Københavns Universitet«.

Forfatterne har valgt den fremgangsmåde at lægge et udvalg af kilder – 155 ialt – frem i bind I, for så i bind II på 165 sider at give en oversigt over rets-